

BALI EN LOMBOK.

(Overgedrukt uit *De Locomotief* van 7 en 8 Juli 1892.)

KON. INSTITUUT
VOOR TAAL-, LAND-
EN VOLKENKUNDE

Col. Brouwerhoff no 22

gen 1-4

Bali en Lombok.

Het eiland Bali, oorspronkelijk bewoond door een volksstam van het Polynesische ras, heeft zijn tegenwoordige ontwikkeling te danken aan een inval van de Hindoe-Javanen, die er hun godsdienst, zeden en gewoonten hebben overgebracht en zich met de oorspronkelijke bevolking hebben vermengd.

Wanneer die inval heeft plaats gehad, is niet met juistheid te zeggen, vrij zeker weet men echter dat dit lang vóór den val van Modjopait moet zijn geweest.

De uitbreiding van den Islam, die in 1480 den val van het Hindoe-Javaansche rijk van Modjopait heeft veroorzaakt, deed hen, die niet genegen waren de nieuwe leer te omhelzen, naar het Oosten van Java en zelfs naar Bali uitwijken, waardoor later het zwaartepunt van de Hindoe-Javaansche overheersching naar dat eiland werd overgebracht.

De zetel van dat gezag was gevestigd te Kloengkoeng, terwijl die vorsten verschillende deelen van het eiland onder hun voornaamste legerhoofden stelden.

Deze zijn gelijk te stellen met de baronnen in de middeleeuwen en evenals dezen klom hun macht langzamerhand zóó hoog, dat de een voor de andere na van »leenmannen" zich verhieven tot zelfstandige vorsten.

De vorst van Kloengkoeng »de dewa agoeng" beschouwde zich echter nog steeds als de soesoehonan van Bali en Lombok.

Bali werd het eerst door de Hollanders op den 27 Januari 1597 bezocht met een vloot van vier schepen, onder bevel van Jan Meulenaar en den commies Cornelis Houtman, met het doel handelsbetrekkingen aan te knopen.

Het eerst werd Koeto (Badong) aangedaan, alwaar zij vriendschappelijk werden ontvangen, zeer verschillend met de ontvangst op Java en Madoera.

In het begin van 1601 werd Bali op

nieuw bezocht door een vloot onder den Admiraal Cornelis van Heemskerk.

De Oost-Indische Compagnie heeft in 1620 en 1621 op Bali een factory gehad, die echter wegens onvoldoende winsten weder werd opgeheven.

Pogingen in 1633 en 1638 door de Oost-Indische Compagnie aangewend om den Vorst van Bali over te halen den Vorst van Mataram in Oost-Java te beoorlogen, ten einde een afleiding te bezorgen daar deze Batavia met zijn legers bedreigde, bleven zonder enig gevolg.

Volgens Valentijn was er in 1648 een kantoor van de Oost-Indische Compagnie op Bali voor den handel in lijnwaden, zoo als het heette, maar eigenlijk en voornamelijk voor den opkoop van slaven.

De O.-I. Compagnie streefde er naar ook het monopolie van den slavenhandel tot zich te trekken, zoo als blijkt uit het verbod in 1688 van de vaart tusschen Batavia en andere compagnies plaatsen en Bali.

Wel werd later op den 4 Maart 1706 aan eenige Bataviasche ingezetenen toegestaan de vaart op Bali, onder uitdrukkelijk beding echter »geen slaven uittevoeren."

Op den 20 Juni 1708 verzocht de compagnie den vorst van Boeileng Goesti Ngoerah Pandji om den uitvoer van slaven aan alle particuliere handelaars te verbieden, doch daarentegen jaarlijks twee à drie vaartuigen, met 200 à 300 stuks elk, aan de Hooge Regeering te zenden om ze voor zijn rekening te verkoopen.

Tegen den verboden aanvoer van Balische slaven te Batavia bestond een plakkaat van 21 October 1688, dat op den 1 December 1719 wederom werd gerenvoieerd.

Uit een statistieke opgave blijkt dat in 1778 te Batavia zich ± 13000 Balineezen bevonden, waaruit genoegzaam blijkt hoe belangrijk de slavenhandel op Bali was.

Geen wonder dat de eigenaardige uit-

spraak van het Maleisch door den Bataviaan eigenlijk die is van den Balinees.

Om in de behoefte aan Inlandsche soldaten te voorzien liet de maarschalk Daendels op verschillende plaatsen slaven opkopen, om ze eenvoudig bij het leger in te lijven.

Daarmede werden eenige officieren destijds belast, waarvan een hunner de luitenant kwartiermeester Van der Wahl met den titel van »resident van wege zijn Excellentie den Heer Maarschalk en Gouverneur-Generaal" naar Badong werd gezonden.

Deze Van der Wahl liet zich echter ook in met politieke aangelegenheden, ten doel hebbende den vorst van Badong met Gouvernements hulp tot soesoehonan van Bali te doen uitroepen, waardoor zulk een wantrouwen in onze bedoelingen bij de overige vorsten op Bali ontstond, dat de vorst van Boeileng gezanten naar de Engelschen op Malakka zond om met hen een verbond van vriendschap te sluiten.

Een dezer zendelingen heeft zelfs met den titel van »majoor" de Engelsche expeditie tegen Java medegemaakt.

Toen het Engelsche tusschenbestuur zoowel aan de rekrutering van Balische soldaten-slaven een einde maakte, als den gewonen slavenhandel bestreed, werden de Balische vorsten het Engelsch bestuur minder goed gezind.

De overmoedige houding van den vorst van Boeileng, die zijn broeder met eenige troepen naar Blambangan (Banjoewangi) zond om zich daarvan meester te maken, gaf aanleiding, dat de admiraal *Nightingale* naar Boeileng werd gezonden, om dit te tuchtigen, hetwelk eindigde met een verbond van vriendschap.

In 1817 zoowel als in 1824 werden pogingen aangewend om met de Balische vorsten tractaten te sluiten, bevreesd dat vreemde Europeesche autoriteiten ons voor zouden zijn, zeer ten nadeele der Nederlandsche belangen.

De laatste zending had tevens ten doel

het verkrijgen van rekruten, later zoo dringend noodig tijdens den vijfjarigen Java Oorlog (1825—1830).

De eerste zending leed schipbreuk op het algemeen heerschend wantrouwen tegen ons, terwijl bij de zending in 1824 slechts de vorst van Badong te bewegen was om ons rekruten te leveren.

Volgens het verslag van den arabier Pangeran Saïd Hassan Alhabashi, door ons met die zending belast, blijkt dat een vrij belangrijke uitvoer bestond van Balische slaven naar Mauritius en Zuid-Madagaskar en naar Siam met Chinesche wangkangs.

Geneemde arabier werd vergezeld door den arabier Abdullah bin Mohamad Almagrin, die eenige bijzonderheden omtrent Bali schreef, waarvan de Nederlandsche vertaling voorkomt in het *Tijdschrift van N. I.*, jaargang VII, deel II.

Het gevolg van die zending was dat in 1826 officieren naar Badong werden afgevaardigd voor de oprichting van een werfdepot, om te voorzien in de behoeften van den inmiddels uitgebroken Java oorlog.

Van een vrijwillige werving was geen sprake! De z. g. aangeworven rekruten waren slaven, die bij hun aanneming in ketenen geklonken werden en daarin bleven tot ze naar Java werden overgevoerd.

Men had zich eerst moeten tevreden stellen met een klein erf, maar later werd aan voornoemde officieren voor de oprichting van een nieuw etablissement en rekruten-kazernen een terrein afgestaan, vroeger bewoond door den Franschen slavenhandelaar Massé

Het overlijden van den hoofdvorst met wien het contract tot de levering van rekruten was gesloten, gaf aanleiding tot een revolutie en onze civiele gezaghebber Dubois vond het geraden om op den 1 November 1828 Badong te verlaten met het overige personeel, rekruten en inventaris.

In Februari 1829 kwam hij echter weder terug te Badong en werd de

F Lombok ~~was eertijds~~ (Selapung) was eertijds in het algemeen onafhankelijk tot den val van dezen overgegaan (Lusaka) maar is in 4 laatste dec. 18de eeuw door Balineezen veroverd en heeft toen een koninkrijk-Palimpoerich verkregen, die in 1809 warang kwam op Bali vóór den krijg.

KON. INSTITUUT
VOOR TAAL-, LAND-
EN VOLKENKUNDE

col. Broekhoff no 22
gen 2

recruteering op den 17 dier maand heropend.

Ook werklieden werden later op gelijke wijze »aangeworven» voor de cultuur op Java.

Bij resolutie van 26 Juni 1830 no. 11 werd, met het oog op de beëindiging van den Java oorlog, de aanwerving van recruten en werklieden gestaakt.

Eerst in 1831 werd het etablissement te Badong ingetrokken.

Gedurende het verblijf van Dubois te Badong werden Boeileleng en Karangasem bezocht door de Engelsche zendingen Medhurst en Faulin, die van die reis een verslag publiceerden, voorkomende en het Novembernummer 1878 van het *Tijdschrift van N. I.* en Lauts *Bali en de Balineezen.*

In 1833 liepen er geruchten dat de vorst van Boeileleng voornemens was een landing te doen in Banjoewangie met 7 à 8000 man, en reeds prauwen naar Singapore had gezonden voor inkoop van wapenen en artillerie.

Zr. Ms. brik *Meermin* werd daarop met den assistent van Banjoewangi Rollin Couquerque naar Boeileleng gezonden om den vorst inlichtingen te vragen, die hem een hartelijke ontvangst bereidde en ten stelligste vijandelijke voornemens ontkende te koesteren tegen het gouvernement.

In 1834 werd de *Meermin* op nieuw naar Boeileleng en Karangasem gezonden om bij laatstgenoemden vorst ernstige vertoogen in te brengen tegen het aldaar bestaand gebruik, op grond van een vermeend recht, om vaartuigen, die door zeeroovers vervolgd op de kust van dat rijk een toevlucht zochten, te behandelen als op strand geworpen goed (Tawang Karang) en om een prauw met lading van Soerabaja afkomstig, die in dat geval verkeerde, terug te eischen.

De uitslag daarvan is ons niet bekend.

Omstreeks 1838 bevonden zich op Lombok twee Europeanen, een in Bengalen geboren Engelschman King en de Deen M. Lange, die elkander aldaar het

handelsmonopolie betwistten.

Te dier tijde brak aldaar een revolutie uit bij welke gelegenheid King de partij koos van den Balischen Vorst van Mataram en Lange die van Karangasem (Sasak).

In 1839 eindigde die met een overwinning van eerstgenoemden vorst en de volkomen nederlaag van den tweeden.

Lange was daardoor verplicht tot een overhaaste vlucht, zich begeven te naar Badong, alwaar hij de factory der Nederlandsche Handelmaatschappij, die niet rendeerde, overnam, zich veel invloed wist te verwerven en ten slotte politiek agent van het Ned. Indisch gouvernement werd.

King daarentegen bleef nog geruimen tijd te Ampenan.

De revolutie op Lombok gaf aanleiding om den kapitein Wetters naar Bali en Lombok af te vaardigen ten einde op alle mogelijke wijze te trachten bij de vorsten onze belangen te bevorderen.

Een weinig later vertrok ook nog de oorlogskorvet *Triton* derwaarts om de Nederlandsche vlag te vertoonen.

Bij lastbrief 8 December 1839 werd ten slotte de Heer H. J. Huskus Koopmans als commissaris naar Bali en Lombok gezonden, wien het na veel overleg en moeite gelukte successievelijk met alle vorsten van Bali en Lombok contracten te sluiten waarbij zij de souvereiniteit van Nederland erkenden, beloofden geen verbintenissen met andere mogendheden te zullen aangaan en om de drie jaar een gezantschap te zullen zenden naar Batavia om hulde te bewijzen aan Z. E. den Gouverneur Generaal, afstand deden van het kliprecht, en beloofden hulp te zullen verlenen aan in nood verkeerende schepen en schipbreukelingen, beloofden den handel te zullen beschermen, terwijl het N. I. Gouvernement zich verbond zich niet in hun rijkjes te zullen nederzetten of zich met het inwendig bestuur te bemoeien, zoolang de vorsten zich aan hun beloften hielden.

Successievelijk werden contracten ge-

sloten met de vorsten van:

a. Badong op den 26 Juli 1841 en 28 November 1842.

b. Karang-Asem op den 11 November 1841 en 1 Mei 1843.

c. Boeileleng op den 26 November 1841 en 8 Mei 1843.

d. Kloengkoeng op den 6 December 1841 en 24 Mei 1843.

e. Tabanan op den 22 Juni 1843 en f. Lombok (Selaparang) op den 7 Juni 1843.

Allen werden door den Gouverneur Generaal bekrachtigd op den 28 Augustus 1843.

Met de overige vorsten werden geen contracten gesloten, als zijnde deze vazallen van een der overigen.

Het duurde echter niet lang of successievelijk kwamen klachten in, dat de contracteerende vorsten zich niet aan hun beloften hielden van afstand doening van het kliprecht en werden de assistent resident van Banjoewangi J. Karia de Ligny en de pangeran Sjarif Hamid in commissie gesteld om naar Bali te gaan, die klachten te onderzoeken en zoo noodig van de betrokken vorsten genoegdoening en vergoeding te vragen.

Zij werden te Boeileleng zóó onvriendelijk ontvangen, dat zij zich verplicht zagen zonder eenig resultaat terug te keeren.

In het volgend jaar 1845 werd de resident van Bezoeki J. F. F. Mayor als gouvernements commissaris naar Bali afgevaardigd per Zr. Ms. stoomschip *Bromo*

De ontvangst te Boeileleng was beter dan die welke den assistent-resident Ravia de Ligny te beurt viel, doch de vorst bleef weigeren te voldoen aan het verlangen der regeering om het tractaat van 26 November 1841 te verwisselen tegen een gerectificeerd exemplaar.

Hij, zoowel als de vorst van Badong, maakte bezwaar tegen artikel één van het contract, inhoudende de erkenning van de souvereiniteit van Nederland.

Intusschen werd het N. I. barkschip *Segoff* op de kust van Badong ge-

plunderd, waartegen van regeeringswege protest werd aangeteekend.

Wij zullen stilzwijgend voorbij gaan wat al zoo voorviel, totdat besloten werd tot een expeditie tegen den vorst van Boeileleng, en de *Bromo* ter reede aldaar kwam op den 23 Juni 1846 en den vorst door den regeerings-commissaris Mayor een manifest werd uitgereikt, waarop deze antwoordde met een verzoek om uitstel, dat hem werd geweigerd.

Op den 26 d. a. v. waren alle schepen, behoorende tot deze expeditie, ter reede Boeileleng bijeen.

Ten bewijze van de gehoorzaamheid en medewerking der vorsten van Lombok was er ook een gewapend fregat onder de vlag van Selaparang.

In den morgen van den 27 Juni 1846 had de landing der expeditie plaats, werd de stranddessa Boeileleng genomen, terwijl den 29 d. a. v. werd opgerukt tegen Singaradja, de verblijfplaats van den vorst, welke spoedig werd genomen en aan de vlammen prijs gegeven.

Op den 7 Juli 1846 verscheen de radja van Karangasem, een jongere broeder van dien van Boeileleng, bij den commissaris Mayor om vergiffenis te vragen voor zijn broeder. Reeds den 9 Juli 1846 werd een vredesverdrag met beide vorsten gesloten.

De voorwaarden waren:

1e. betaling van oorlogskosten ad f 300,000, waarvan f 75,000 door Karangasem te voldoen, in tien jaar;

2e. het toelaten tot het bouwen van een fort te Boeileleng, te bezetten totdat de oorlogskosten zouden zijn betaald, terwijl de kosten der bezetting door Boeileleng zouden worden betaald;

3e. slechting van alle versterkingen binnen drie maanden en bepaling dat geen nieuwe zouden worden daargesteld.

Voor het overige dezelfde bepalingen als het bestaand contract.

De gouverneur-generaal Rochussen, die zich te Soerabaja bevond, kwam op het bericht der behaalde overwinning

per ss. Merapi den 12 Juli 1846 ter reede van Boeileleng, alwaar Z. E. aan boord de afgezanten ontving van de vorsten van Boeileleng en Karangasem, en de op den 9en te voren gesloten verdragen bekrachtigden.

Binnen weinige weken werd nu te Boeileleng een fort gebouwd, waarvan de ruïnes bij het havenlicht nog aanwezig zijn, en met 200 man bezet, waarna de expeditionaire troepen naar Java terugkeerden en waarmede de z. g. 1e Balische expeditie een eind nam.

Zoolang de droge moesson duurde, bleef de betrekking tusschen ingezetenen en bezetting vrij wel stand houden, maar toen de regenmoesson de gemeenschap met Java moeilijk maakte, verbood de vorst den aanvoer van leeftocht door zijn onderdanen met het doel de bezetting tot den aftocht te nopen.

Van de slechting der versterkingen kwam niets, ja nieuwe werden opgericht in het gezicht van het fort.

Op betaling van oorlogskosten of van die voor de oprichting en het onderhoud van het fort werd te vergeefs gewacht.

Een aanmaning om daaraan te voldoen werd eerst beantwoord met uitvluchten en later met een stellige weigering.

Strandroof had weder geregeld plaats.

Ook de vorst van Karangasem en die van Kloengkoeng gaven herhaaldelijk blijk geen eerbied te bezitten voor de gesloten verdragen door strandroof niet te beletten.

Het jaar 1847 verliep met raadgevingen en vermaningen of zezijds, zonder dat het geduld der regeering was uitgeput, totdat bij proclamatie van 22 April 1848 de oorlog werd verklaard aan Boeileleng, Karangasem en Kloengkoeng, terwijl intusschen een expeditie in gereedheid was gebracht, onder bevel van den kommandant van het leger, den generaal majoor Jhr. Van der Wijck.

Den 7 Juni 1848 begon 's namiddags de landing ten Oosten van Sangsit, en vóór de duisternis inviel was die desa reeds bezet.

expeditie 1848

Op den volgenden dag werd de landing voortgezet en na eenigen tegenstand de desa Boengkoelan genomen en bezet.

Den 9 Juni d. a. v. rukte men tegen Djagaraga op, waar de hoofdversterkingen van den vijand gelegen waren.

Alhoewel die tocht door talrijke vijanden werd bemoeilijkt, bereikte men spoedig Djagaraga, opende daartegen dadelijk het geschutvuur, terwijl de versterkingen door de troepen van alle zijden werden bestormd.

Alhoewel eenige redoutes werden genomen, moesten die weder worden verlaten wegens gebrek aan ammunitie en de verwoedheid der vijandelijke aanvallen.

In afwachting der komst van de gehaalde ammunitie werden onze troepen in een redoute teruggetrokken.

Toen gebleken was dat de reserve door een groote overmacht in verwarring was gebracht en duizenden Balineezen de communicatie met Boengkoelan hadden verbroken, terwijl onze troepen aan alles, zelfs aan water gebrek hadden, werd tot den terugtocht bevel gegeven.

Tegen drie uur des namiddags werd Sangsit bereikt, alwaar men den nacht doorbracht, onophoudelijk door vijanden verontrust.

Den daaropvolgenden dag werden de troepen weder ingescheept, daar de bevel voerende generaal vermeende, zonder versterking geen nieuwen aanval te kunnen ondernemen.

De vloot bleef echter voor Sangsit tot 20 Juni 1848, daar inplaats van versterkingen de gouverneur-generaal last gaf terug te trekken.

Hiermede eindigde de tweede Balische expeditie na een verblijf op Balischen bodem van nauwelijks 3 maal 24 uren.

Het fort te Boeileleng bleef steeds met 200 man bezet, naar de vorst nam allerlei maatregelen dat aan de bezetting geen levensmiddelen werden verkocht.

Het geheele eiland Bali werd nu door tal van grootere en kleinere oorlogsvaartuigen geblokkeerd.

In het volgend jaar werd tot een nieuwe expeditie besloten, en reeds

*1842
Dus
recht
vrees
bestuur
op
Bali
Lombok*

expeditie 1849

den 2 April 1849 was de geheele expeditie onder den generaal majoor Michiels ter reede Boeileleng vereenigd.

Het eindresultaat van die expeditie was, dat Boeileleng en Karangasem werden veroverd.

Tegen een vestiging op Bali zag het gouvernement blijkbaar op, want voor de bij de expeditie ons bewezen diensten werd Karangasem afgestaan aan den vorst van Lombok, terwijl Boeileleng aan Bangli werd toegewezen.

Djambrana, een vazalstaatje van Boeileleng, werd aan het gouvernement afgestaan, dat het bestuur daarover opdroeg aan den vorst Goesti Poetoe Ngoerah, onder toezicht van den assistent-resident van Banjoewangi.

Deze vorst maakte zich echter door zijn schraapzucht zóó gehaat, dat hij in 1856 door de bevolking werd verjaagd, waarop Goesti Madé Pasékan als regent werd aangesteld en te Djambrana een controleur werd geplaatst.

In 1867 zag het gouvernement zich verplicht voornoemden regent te verbannen en kwam Djambrana onder een voorloopig bestuur van vier leden.

In 1852 stond Bangli aan het gouvernement Boeileleng weder af, aangezien anders groote moeilijkheden niet zouden uitblijven en werd ook daár een controleur geplaatst en later een assistent-resident.

In 1874 werd de regent van Boeileleng Goesti K'toet Dj'lantek verbannen en kwam ook Boeileleng onder een voorloopig inlandsch bestuur, totdat in 1882 bij de invoering van de reorganisatie Boeileleng en Djambrana onder ons rechtstreeksch gezag werd gebracht.

Dit viel samen met de daarstelling der residentie Bali en Lombok, terwijl tot op dat tijdstip de resident van Banjoewangi tevens was gecommiteerde voor de zaken van Bali en Lombok.

De residentie Banjoewangi werd gevoegd als een assistent-residentie bij Bezoeki.

De zetel van bestuur van de nieuw gecreëerde residentie was Boeileleng,

alwaar vroeger een assistent-resident gevestigd was.

De oprichting van een gewest »Bali en Lombok» gaf aanleiding tot een groot wantrouwen tegen het gouvernement.

De vorst van Badong was de opstoker om zijn medevorsten te bewegen ons te bemoeielijken.

Een door den resident oudergewoonte over Bali te maken reis sprong af op het door den ons zeer genegen majoor-Chinees van Boeileleng meegedeelde, dat den resident blijkbaar een slechte ontvangst zou te beurt vallen.

Die schatrijke Chineesche officier toch was, doordien hij overal op Bali zijn handelskantoren had en pachter was van verschillende middelen, geheel op de hoogte der toestanden.

Hem was medegedeeld geworden dat in geen der rijkjes de wegen werden in orde gebracht.

De regeering verbood daarop den resident zonder hare uitdrukkelijke toestemming over Bali een reis te maken.

Stelselmatig werd gelast zich in niets te mengen, uit vrees van complicaties in het leven te roepen.

Zulks mag voorzichtig zijn, maar kan leiden tot ernstige complicatiës in de toekomst.

De band tusschen »de Compagnie» en de vorsten verslaptte hoe langer hoe meer.

Ten slotte beschouwen die vorsten zich als niets met ons uitstaande te hebben. Waar bij toepassing eener andere politieke gedragslijn, ons een moreel overwicht zou gebleven zijn, staan wij ten slotte machteloos tegenover hen of gelijken zulks door vreesachtigheid om krachtig op te treden.

De vorst, die zulks het meest heeft gedaan, is de vorst van Lombok!

In 1870 op den troon gekomen weigerde hij het in 1843 met den vorst van Lombok gesloten tractaat te beëdigden.

Protest van onze zijde, bedreigingen enz.

Ten slotte werd besloten hem een ultimatum te zenden!

*aanleiding
oogenne
mit
Lombok*

De regeerings-commissaris was reeds aangewezen, zoo ook het uit te maken eskader.

Met het échec tegen Atjeh geleden zag men af van dat ultimatum.

In 1887 verscheen voor Ampenan een eskader van oorlogsschepen!

Den resident van Bali en Lombok was opgedragen den vorst van Lombok onze eischen kenbaar te maken.;

Door zijn betreuenswaardige houding mislukte die maritieme demonstratie, en daalde ons prestige vrijwel tot het nulpunt!

Thans liggen weder eenige oorlogsschepen voor Ampenan, wordt daaren-

boven een expeditie gereed gehouden.

De vorst, die weet met wie hij te doen heeft, blijft balsstarrig weigeren in onze eischen te treden.

Zijn ervaring heeft hem geleerd, dat de kans van succes aan zijne zijde is!

Zal de geschiedenis opnieuw moeten boekstaven dat in een conflict met een Inlandsch vorstje het Nederlandsch Indische gouvernement, opvolger van de eenmaal zoo machtige *Compagnie*, het aflegt?

LABOREMUS.